

El Madrid de Galdós: “Fortunata y Jacinta”

- 27 d'octubre del 2020 a les 20.00 h
- Sala d'actes del Centre Cultural La Llacuna, Andorra la Vella
- Dins els actes de commemoració dels 100 anys de la mort del novel·lista i dramaturg Benito Pérez Galdós (1843 -1920)

Fabiola Sofia Masegosa i Gayo

Doctora en filologia, traductora jurada i professora

▲ Currículum

Nascuda a Alacant el 9 d'abril de 1968. Professora i traductora jurada. Llicenciada en Filologia Espanyola per la UNED i doctora en Filologia Catalana per la Universitat de Lleida en el programa “Territori, patrimoni i cultura catalana” amb la tesi *La vida teatral a Andorra de 1900 a 1970* (2017).

Professora de la UNED.

Publicacions

“En terres d'Andorra”, *anàlisi de una pieza teatral representativa andorrana*. Epos: Revista de Filologia, ISSN 0213-201X, núm. 27, 2011, p. 145-158.

Col·laboracions a *El Periòdic d'Andorra* des de l'any 2012.

El gat negre i El rebost. La Llançadora - Comú d'Encamp, 2014.

Per què em considero andorrana? DOI 10.2436/15.0110.17.5, a 26a Diada Andorrana, XLV Universitat Catalana d'Estiu, Societat Andorrana de Ciències (SAC), 18 d'agost de 2013, Prada de Conflent, ISBN 978-99920-61-19-0.

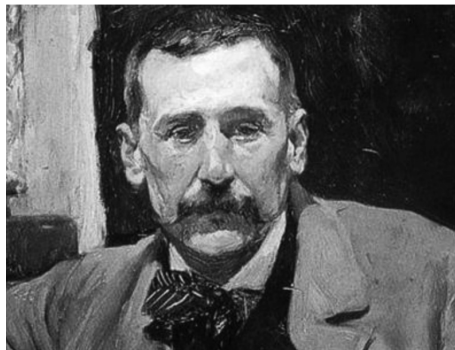
“Lluís Capdevila i Vilallonga, el dramaturg”. *Àgora Cultural* 28, Andorra, 2016, p. 19.

“Joan Puig i Salarich, un intel·lectual polifacètic”. *Àgora Cultural* 29, 2017, p. 32-34.

“El pare Ambrós, un amant de la Cultura”. *Àgora Cultural* 32, Andorra, 2019, p. 27-28.

“En terres d'Andorra”. *Obra de teatre de Jacint Marticella Pobra (1934)*, Anem Editors, Andorra (2019).

Benito Pérez Galdós va néixer el 10 de maig de 1843 a Las Palmas de Gran Canària i va morir el 4 de gener de 1920 a Madrid; per tant el 4 de gener d'enguany es va complir un segle de la seva mort. Don Benito va ser un dels escriptors més prolífics i importants de la fi del segle XIX i començament del XX. A més d'escriure la seva obra novel·lística, també va publicar més de cinc-cents articles periodístics i es va dedicar a la vida política. Galdós va arribar a la ciutat de Madrid amb 19 anys i hi va viure durant els seixanta anys restants de vida. El 7 de febrer de 1897 va ingressar a l'Acadèmia Espanyola de la

Retrat de l'autor

Llengua. El títol del seu discurs, *La societat present com a matèria novel·lable*, explica el seu afany per reflectir la societat en les seves obres. Heus aquí un petit fragment d'aquest discurs: "Imatge de la vida és la Novel·la, i l'art de compondre-la rau en reproduir els caràcters humans, les passions, les debilitats, al gran i al petit, les ànimes i les fisonomies, tot l'espíritual i el físic que ens constitueix i ens envolta, el llenguatge, que és la marca de raça, i les vivències, que són el signe de família, i la vestidura, que dissenya els últims traços externs de la personalitat: tot això sense oblidar que hi ha d'haver perfecte fidel de balança entre exactitud i la bellesa de la reproducció...".

Per tant, cal enaltir la figura d'aquest escriptor com la d'un gran observador de la vida quotidiana i de la ciutat, a més de com un home apassionant i progressista, anticlerical i republicà, respectuós i educat.

Donat aquest fet, no us parlaré en la meva conferència de tota la seva obra, sinó del Madrid que Benito Pérez Galdós, un home marcat per la problemàtica i la política del seu temps, va reflectir perfectament en la seva gran novel·la *Fortunata y Jacinta*, la qual fins i tot va ser portada, com altres novel·les de l'escriptor, al cinema i també es va realitzar una sèrie televisiva sobre ella. Galdós, doncs, ens descriu el Madrid de la seva època, el Madrid en què ell mateix va viure.

Aquesta novel·la de Benito Pérez Galdós i *La Regenta*, de Leopoldo Alas Clarín, són considerades les dos obres més importants i representatives dels corrents realista i naturalista de la narrativa castellana. A més, la novel·la de Galdós no només és una gran història d'obsessions, amors i desamors, sinó també un retrat de les desigualtats socials de l'època, la trama de la qual es desenvolupa en un entorn molt urbà. És en les paraules de Doña Guillermina on Galdós mostra clarament aquestes desigualtats: "¡Qué desigualdades!—decía, desflorando sin saberlo el problema social—. Unos tanto y otros tan poco. Falta equilibrio, y el mundo parece que cae. Todo se arreglaría si los que tienen mucho diesen lo que les sobra a los que no poseen nada. Pero ¿qué cosa sobra?... Vaya usted a saber." (p. 237, I volum). També Juanito Santa Cruz per justificar la falta que havia comès no complint la seva promesa de matrimoni a Fortunata, diu a Jacinta: "No soy tan culpable como parece a primera vista; fijate bien. Las diferencias

de educación y de clase establecen siempre una gran diferencia de conductas en las relaciones humanas” (p. 106, volum I).

L'escriptor també va mostrar molta insistència en problemes socials i polítics que en absolut ens són aliens en l'actualitat, encara que hagin passat més de cent anys. Galdós ens parla dels perdedors, de la corrupció, dels alts càrrecs elegits a dit.

La trama de l'obra és la següent: Juanito Santa Cruz, que pertany a l'alta burgesia madrilenya, es casa amb la seva cosina Jacinta, però també seduirà Fortunata, una dona de poble.

L'esposa legítima i l'amant exciten una la imaginació de l'altra i, encara sense conèixer-se, estableixen una rivalitat amorosa; així, cadascuna envejarà a l'altra i sentiran a més una gran curiositat i atracció mútues.

La bellesa de Fortunata és física, com ho demostra la descripció que en fa Juan de la Cruz a la seva esposa Jacinta durant la lluna de mel, pàg. 99: “—¡Si la hubieses visto!... Fortunata tenía los ojos como dos estrellas, muy parecidos a los de la Madre de Dios del Carmen (...). Fortunata tenía las manos bastas de tanto trabajar; el corazón lleno de inocencia... Fortunata no tenía educación; aquella boca tan bonita se comía muchas letras y otras las equivocaba. Decía *indilugencias, golver, asin*. Pasó su infancia cuidando el ganado. ¿Sabes lo que es el ganado? Las gallinas”. Per contra, la bellesa de Jacinta és espiritual, però també era “completamente ignorante” en moltes qüestions segons ens la descriu Galdós: “No tenía ninguna especie de erudición. Había leído muy pocos libros. Era completamente ignorante en cuestiones de geografía artística” (p. 89), però també era “una muchacha de piezas excelentes, modestita, delicada, afectuosa y muy bonita” (p. 70, volum I). A més, també ens diu de Jacinta que “era de estatura mediana, con más gracia que belleza, lo que se denomina en lenguaje corriente una mujer mona” (p. 72, volum I). Fortunata representa l'amor apassionat i Jacinta l'amor conjugal legítim. Fortunata va arribar a ser mare, Jacinta, per contra, era estèril. En teoria tot les separa, però a la pràctica les uneix l'amor per Juanito. Per començar, en aquesta obra Galdós ens mostra a la perfecció les diferències existents entre la classe alta burgesa i el poble, i les relacions mantingudes entre aquestes dues classes socials que conformaven la societat madrilenya de l'època. Un Madrid àvid de modernitat però sumit en les seves pròpies i eternes contradiccions socials. Això es pot veure clarament en l'ús del mantó de Manila, peça típica madrilenya que anteriorment utilitzaven totes les dones, però que en aquella època, com podem veure en la pàgina 39 del primer volum, “La aristocracia los cedía con desdén a la clase media, y ésta, que también quería ser aristócrata, los entregaba al pueblo, último y fiel adepto de los matices vivos (...) Las señoras no se tienen por tales si

Ana Belén en el paper de Fortunata i Maribel Martín en el de Jacinta en la sèrie televisiva

no van vestides de color de hollin, ceniza, rapé, verde botella o pasa de corinto. Los tonos vivos las encanallan, porque el pueblo ama el rojo bermellón, el amarillo tila, el cadmio y el verde forraje...". Per tant, la classe burgesa adinerada viu una vida ordenada, moderada en la major part dels casos, amb algunes excepcions puntuals. A més, es tracta d'una vida religiosa i pietosa, és a dir, una vida modèlica. Estupiñá i Doña Barbarita anaven cada dia a missa i després anaven junts a comprar. Així, Estupiñá "...iba a San Ginés, donde llegaba a veces antes que el Sacristán abriese la puerta. Echaba un párrafo con las beatas que le habían cogido la delantera... y hacía su almuerzo en el mismo pórtico de la iglesia. (...) y comenzaban las misas. Hasta la tercera o la cuarta no llegaba Barbarita...". A més, "Los de Santa Cruz, como familia respetabilísima y rica, estaban muy bien relacionados y tenían amigos en todas las esferas, desde la más alta a la más baja" (p.109, volum I). Per contra, els pobres o classe baixa viuen de manera sorollosa, desordenada, bruta, amb constants borratxeres i saraus, és a dir, una vida vulgar en la qual predominen, a més de les ja esmentades borratxeres i saraus, els crits, els insults, les paraules malsonants, les baralles i les escenes violentes. El més trist d'aquesta representació de la societat madrilenya i de tota la societat espanyola en general és que, tret d'alguna excepció, els senyorets es diverteixen a costa de la misèria que pateixen els pobres. Juanito s'aprofita de Fortunata i l'enganya perquè afirma que: "El pueblo es muy inocente, es tonto de remate; todo se lo cree con tal que se lo digan con palabras finas... La engañé, la *garfiñé* su honor, y tan tranquilo. Los hombres, digo, los señoritos, somos unos miserables; creemos que el honor de las hijas del pueblo es cosa de juego..." (p. 99).

La novel·la mostra un retrat de les dones d'aquella època, de la seva situació i lloc en la molt masculista societat vuit-centista espanyola i del seu rol en la societat segons l'estament social a què pertanyia cadascuna. Les senyores madrilenyes que Galdós retrata en la seva novel·la, o bé treballaven sense parar com feia Fortunata i totes les de la seva classe o, per contra, si tenien persones al seu servei com era el cas de Jacinta, s'asseien als balcons a mirar, llegir o fer tasques de costura.

"Madrid sin cafés es como cuerpo sin alma", sentenciava José Ido del Sagrario. Galdós, per tant, era molt conscient que l'ànima de Madrid residia en els cafès, els veritables centres de la vida cultural i política al segle XIX i començament del XX. En aquests establiments es forjava l'actualitat, naixien els rumors, es relacionaven els personatges més populars amb els més anònims. Es tractaven tant temes rellevants com mundans. Bategava allà la vida. A la pàgina 562 ens diu Galdós sobre el que es tractava en aquestes tertúlies: "En nuestros cafés se habla de cuanto cae bajo la ley de la palabra humana desde el gran día de Babel, en que Dios hizo las opiniones. Oyense en tales sitios vulgaridades groseras y también conceptos ingeniosos, discretos y oportunos. Porque no solo van al café los perdidos y maldicientes; también van personas ilustradas y de buena conducta (...). En un café se oyen las cosas más necias y también las más sublimes".

En les tertúlies de l'Universal i d'altres cèlebres cafès va aprendre Galdós tot el referent a l'actualitat madrilenya. "El café es como una gran feria en la cual se cambian infinitos productos del pensamiento humano», escriuria en el primer capítol de la tercera part de *Fortunata y Jacinta*, en què analitza la vida als cafès de la capital a través de diversos personatges entre els quals destaca Juan Pablo Rubín, germà gran de Maximiliano, el més fidel dels parroquians, fins al punt

que «no podía vivir sin pasarse la mitad de las horas del día o casi todas ellas en el café», (p. 555). En la seva assiduïtat bé podem veure reflectit el mateix Galdós: “Proporcionábale el café las sensaciones íntimas que son propias del hogar doméstico, y al entrar le sonreían todos los objetos, como si fuesen suyos” (p. 555). L'inquiet Rubín emigrava del “café de San Antonio en la Corredera de San Pablo; después, del Suizo Nuevo; luego, de Platerías, del Siglo i de Levante...” (p. 556).

Davant del Café de Fornos, situat al carrer Alcalá, hi havia el Café Suizo, on Villalonga, el company de Juanito Santa Cruz, va tornar a veure Fortunata després d'un temps sense saber-ne res. El Suizo, molt freqüentat per Galdós, com ja hem dit més amunt, acollia les tertúlies d'advocats i metges, encara que la més famosa de totes va ser la dels germans Bécquer.

Un altre café era el Siglo, al qual va emigrar Juan Pablo Rubín, fart dels borsistes que envaïen el Café de Fornos i després d'haver rebutjat el de la Duana, pels francesos, i l'Imperial, pels toreros. Situat al carrer Mayor, el Café del Siglo també albergava reunions espiritistes que despertarien la curiositat del vivíssim Rubín.

Actualment, a Madrid gairebé tots aquests cafès antics han desaparegut i amb prou feines ens queden el Gijón, a Recoletos, o el Comercial.

El Madrid de Galdós, encara que òbviament diferent, és avui recognoscible. Els edificis i alguns establiments de la zona on transcorre *Fortunata y Jacinta*, incloses les cases on Galdós va situar l'una protagonista i l'altra, estan gairebé igual. Per tant, Galdós fa una completa descripció de les diferències en la societat del XIX i ho fa no tan sols a través dels personatges, sinó també dels seus habitatges. Com les dues cases en què va habitar durant la seva vida la mare de Juanito, Barbarita i, per descomptat, en la segona també va viure la seva nora Jacinta. Ella “Nació en la calle de Postas, esquina al callejón de San Cristóbal, en uno de aquellos oprimidos edificios que parecen estuches o casas de muñecas”, on “los techos se cogían con la mano; las escaleras había que subirlas con el credo en la boca, y las habitaciones

El Gran Café Universal, fundat el 1861 al número 15 de la Puerta del Sol

El Café de Fornos fundat el 1870 al carrer d'Alcalá. Avui una placa en recorda la ubicació

El Café Comercial, fundat l'any 1887 a la Glorieta de Bilbao, núm. 7

parecían destinadas a la premeditación de algún crimen”, (p. 23). I no era aquest dels pitjors habitatges —“Bàrbara no era pobre”, ja que estava situat al mateix barri on ella mateixa viuria després de casar-se amb Don Baldomero, una casa gran i luxosa situada al número 1 de la plaça de Pontejos: “Ocupaban los dueños el piso principal, que era inmenso, con doce balcones a la calle y mucha comodidad interior”, con “número sobrado de habitaciones, todas en un solo andar desde el salón a la cocina”. Per tant, en aquesta casa vivia la família protagonista de la novel·la que més representa la burgesia capitalina de final de segle XIX.

La casa de Fortunata en l'actualitat, situada a la Cava de San Miguel, núm.11

Hi ha una placa que recorda que en aquesta casa va viure en la ficció Fortunata, una de les dues protagonistes de la novel·la de Galdós

Per contra, la casa on viu la bella Fortunata Izquierdo a la ficció era pobra i era a la Cava de San Miguel. Aquesta casa també es conserva i es troba situada al número 11 de la ja esmentada Cava de San Miguel, on també vivia Don Plácido, amic de la família Santa Cruz.

“Vivia Plácido en la Cava de San Miguel. Su casa era una de las que forman el costado occidental de la Plaza Mayor, y como el basamento de ellas está mucho más bajo que el suelo de la plaza, tienen una altura imponente y una estribación formidable, a modo de fortaleza. El piso en que el tal vivía era cuarto por la Plaza y por la Cava séptimo. No existen en Madrid alturas mayores, y para vencer aquellas era forzoso apechugar con ciento veinte escalones, todos de piedra, como decía Plácido con orgullo, no pudiendo ponderar otra cosa de su domicilio. El ser todas de piedra, desde la Cava hasta las buhardillas, da a las escaleras de aquellas casas un aspecto lúgubre y monumental, como de castillo de leyendas, y Estupiñá no podía olvidar esta circunstancia que le hacía interesante en cierto modo, pues no es lo mismo subir a su casa por una escalera como las de El Escorial, que subir por viles peldaños de palo, como cada hijo de vecino.

“El orgullo de trepar por aquellas gastadas berroqueñas no excluía lo fatigoso del tránsito, por lo que mi amigo supo explotar sus buenas relaciones para abreviarlo. El dueño de una zapatería de la plaza, llamado Dámaso Trujillo, le permitía entrar por su tienda, cuyo rótulo era Al Ramo de Azucenas. Tenía puerta para la escalera de la Cava, y usando esta puerta, Plácido se ahorra treinta escalones” (pp. 59-60).

A les escales del número 11 de la madrilenya Cava de San Miguel, davant de la casa de Fortunata, és, doncs, on es produeix un dels instants clau de la novel·la, que és sens dubte la primera trobada entre el senyoret Juanito Santa Cruz, que es convertirà més endavant en l'amant de Fortunata, tot i estar casat amb Jacinta, i la bella jove Fortunata Izquierdo, una dona de poble: “La moza tenía pañuelo azul claro por la cabeza y un mantón sobre los hombros, y en el momento de ver al Delfín se infló con él, quiero decir, que hizo este característico arqueo de brazos y alzamiento de hombros con que las madrileñas del pueblo se agasajan dentro del mantón, movimiento que les da cierta semejanza con una gallina que esponja su plumaje y se ahueca para volver después a su volumen natural” (p. 62).

Es tracta, doncs, d'un moment d'enamorament amb al·lusions simbòliques de caràcter molt sensual. Hi ha tensió eròtica entre tots dos personatges. Ella està menjant-se un ou cru i ofereix al galant el que queda en la closca. "Por entre los dedos de la chica se escurrían aquellas babas gelatinosas y transparentes" i Juanito té "tentaciones de aceptar la oferta". En aquestes línies Galdós identifica la clara d'ou amb un *element sexual* que posa de manifest la fertilitat de Fortunata. Tota la novel·la subratllarà aquest aspecte cada vegada més, ja que un dels temes més importants el constitueix el ja mencionat contrast de la fertilitat de Fortunata amb l'esterilitat de Jacinta.

Aquesta casa es conserva com la va veure Galdós en l'època en què escriu la seva novel·la i una placa recorda que hi "va viure" Fortunata, una de les protagonistes d'aquesta gran obra.

En aquesta obra podem trobar, per tant, els restaurants, cafès i establiments als quals acudia el mateix escriptor, passant per la seu dels diferents diaris per als quals escrivia o, fins i tot, la seu de l'editorial on publicava les seves obres, situada al número 104 del carrer Hortaleza. De manera que cent anys després de la seva mort podem recrear les seves vivències per Madrid. El Madrid que descriu Galdós a *Fortunata y Jacinta*, encara que òbviament canviat, és avui encara recognoscible. Els edificis i alguns establiments de la zona on transcorre aquesta novel·la, incloses les cases on va situar l'habitatge d'una protagonista i l'altra, es conserven, com ja hem dit més amunt, avui gairebé igual. A més, l'escriptor es va esforçar a traslladar al lector no ja les imatges de l'urbs en què va viure des de la seva arribada el 1862 sinó també els seus sons i fins i tot les seves olors. "Por los ventanuchos abiertos salía, con el olor a fritangas y el ambiente chinchoso, murmullo de conversaciones dejosas", diu en el capítol 9. "Hoy es el olor a calamares", matisa González al passeig. L'aroma el percep a l'altura de la Posada de la Pinta, al carrer de Postes, que apareix citada en la novel·la, així com també des de l'entrada al carrer Botoneras des de la Plaza Mayor o prop de l'Antigua Relojería del carrer de la Sal. Per tant, molts comerços que apareixen en l'obra es troben a la Plaza Mayor, que constitueix l'epicentre de la novel·la i en la qual molts dels locals existents es remunten a l'època de l'escriptor. De manera que tots aquests llocs els va conèixer Galdós i tots, amb més o menys arranaments, mantenen el seu aspecte original. L'únic que canvia són els sorolls: llavors se sentien més veus castisses i sons produïts per l'execució dels diferents oficis manuals que es realitzaven i avui s'han convertit en sorolls de motors i parles de tot el món.

Referint-nos a aquests establiments, alguns, com ja hem dit, es conserven en l'actualitat. Com a exemple podem admirar l'aparador de la barreteria Medrano, fundada el 1832 al carrer Imperial, que ajuda a visualitzar els tocats d'uns homes i unes dones que sempre portaven el cap cobert. Aquest carrer de baixada condueix directament al carrer Toledo, artèria principal en l'obra de Galdós com a domicili i lloc de trobada dels seus protagonistes. Ja en el primer volum de *Fortunata y Jacinta*, pàg. 20, es parla de les botigues de teles que hi havia en aquest carrer i en altres de Madrid, a les quals assortien de gènere "Santa Cruz, Bringas y Arnaiz el Gordo", que "monopolizaban toda la pañería de Madrid". També, a la pàgina 173, Galdós torna a descriure'ns el carrer Toledo mentre Jacinta i Guillermina hi passen: "Iba Jacinta tan pensativa que la bulla de Toledo no la distrajo de la atención que a su propio interior prestaba. Los puestos a medio armar en toda la acera desde los portales a San Isidro, las baratijas, las panderetas, la loza ordinaria, las puntillas, el cobre de Alcaraz y los veinte mil cachivaches que aparecían dentro de

aquello nichos de mal clavadas tablas y de lienzos peor dispuestos...”

També, a la antiga botiga tèxtil Sobrinos de Pérez, avui botiga d'articles religiosos, fundada el 1867, al carrer Postas, hi ha avui una placa que recorda que aquesta botiga apareix a *Fortunata y Jacinta*.

També hem de fer esment del restaurant Sobrino de Botín, considerat el més antic del món, obert el 1725 i situat al carrer de Cuchilleros. Hi menjaven alguns dels personatges de les novel·les de Galdós i també ho feia el mateix escriptor, a qui sovint es podia veure escrivint o debatent al menjador de l'entrada. Així, en un racó de la sala Galdós, també coneguda com a Saló dels Escriptors, hi ha una taula que porta el seu nom; era el lloc en què s'asseia Benito Pérez Galdós sempre concentrat en la seva escriptura donant forma als seus articles periodístics i als seus mons imaginaris.

A *Fortunata y Jacinta* el murri de Juanito Santa Cruz convida Fortunata a una taula del restaurant, que llavors també era conegut com a pastisseria. I allà el veu assegut Don Plácido, qui comenta a Barbarita, la mare de Juanito, que: “A noche cenó en la pastelería del Sobrino de Botín, en la calle de Cuchilleros...”

Fortunata y Jacinta es desenvolupa entre el 1869 i el 1876, en bona part coincidint amb el Sexenni Revolucionari. Aquesta primera experiència republicana d'Espanya va acabar amb la restauració de la monarquia, és a dir, va acabar malament per al poble, el seu promotor. El mateix ocorre amb l'enamorament entre Fortunata i Juanito. Ella mor dessagnada després de lliurar el fill de tots dos a Jacinta. Es tracta de *la sang del poble* vessada en benefici aliè, en benefici dels més poderosos (p. 1.021-1.031, volum II).

La política és fonamental en l'obra de Galdós. Galdós va escoltar a l'Ateneu de Madrid els discursos de diversos polítics de la seva època, entre ells els de Castelar i Salmerón. Així, a *Fortunata y Jacinta* escriu aquestes paraules de Vilallonga: “El discurso de Salmerón fue admirable... (...) Habló después Castelar. ¡Qué discursazo! (...)...concluyó: A votar, a votar”, (pp. 276-277). Així va començar la votació de la qual Zalameiro afirmava “La votación sigue; la ventaja que llevaba al principio Salmerón, la lleva ahora Castelar... Nueve votos... pero aún falta por votar la mitad del Congreso...” (p. 278). Com ja sabem, Salmerón i Castelar van ser el tercer i quart president de la I República Espanyola. Salmerón, del 19 de juliol al 7 de setembre de 1873 i Castelar, del 8 de setembre de 1873 al 2 de gener de 1874.

Les dates cèlebres del regnat de Isabel II estan marcades a la novel·la amb la successió dels parts de Isabel Cordero de Arnáiz, cunyada de Barbarita i mare de Jacinta: “Mi primer hijo —decía— nació cuando vino la tropa carlista hasta las tapias de Madrid. Mi Jacinta nació cuando

Barreteria Medrano, fundada el 1832 al carrer Imperial

Botiga Sobrinos de Pérez, fundada el 1867 al carrer Postas

Entrada actual del Restaurant Sobrino de Botín

Sala Galdós o Sala dels escriptors

se casó la Reina, con pocos días de diferencia. Mi Isabelita vino al mundo el día mismo en que el cura Merino le pegó la puñalada a Su Majestad y tuve a Rupertito el día de San Juan del 58, el mismo día que se inauguró la traída de aguas” (p. 43).

Per acabar, a *Fortunata y Jacinta* trobem moltes mencions a certes malalties, com les malalties de mancances i infeccioses relacionades amb l'elevada mortalitat infantil (còlera, xarampió, verola, tuberculosi, gastroenteritis...), exemplificades en la mort del primer fill de Fortunata i del senyoret Santa Cruz, que mor pel “garrotillo” (p. 260), i en l'alta orfanat que provoca la existència de les fundacions benèfiques de Guillermina Pacheco. Totes aquestes malalties les coneix Galdós gràcies als seus amics metges i fa una minuciosa descripció d'algunes. Per exemple, les diverses malalties de Maximiliano Rubín, marit de Fortunata, tant les físiques que li fan fer llit freqüentment, com les mentals, que imiten una més que possible esquizofrènia paranoide. Les descripcions detallades dels canviants estats d'ànim -passa freqüentment de la violència i la ira al mutisme i la depressió-, les seves respostes a les cures de la seva tieta Doña Lupe *la de los pavos*, i els diversos tipus de tractament donen compte d'una possible malaltia associada a la psicosi. En qualsevol cas, la fragilitat física i psíquica del personatge és un dels fils conductors del relat fins a l'última pàgina de l'obra, en la qual, una vegada morta Fortunata, Maximiliano, perdut el seu centre d'interès en la vida, es dirigeix de forma voluntària al manicomí de Leganés. Però també cobren protagonisme en aquesta obra de Galdós les malalties dels rics, com la cardiopatia que afecta des de fa anys un dels personatges més bons, sensats i intel·ligents de l'obra, Manuel Moreno Illa, nebot de Guillermina. Galdós descriu clarament els símptomes que l'afecten (dolor toràcic i dispnea progressiva) i la ineficàcia de la medicina de l'època per intentar sanar-lo, ja que ni tan sols eren capaços d'arribar a un diagnòstic més o menys precís i molt menys d'aplicar-li algun remei. Per això, tant els seus amics i la seva família com els metges atorguen una atribució nerviosa a la simptomatologia de Moreno Illa. El que sembla una miocardiopatia o un procés cardíac hipertensiu o isquèmic acaba tràgicament amb la mort sobtada del malalt, tot sol, al seu domicili. Però, encara que les epidèmies no apareixen a la novel·la, caldria esmentar, atesa la situació per la qual estem passant actualment, una altra faceta de l'obra galdosiana: la de les seves narracions de les epidèmies que va viure, sobretot les del còlera el 1865 i el 1885. A la primera li va dedicar un conte, *Una industria que vive de la muerte*. Aquell primer brot va matar 120.000 persones. Una xifra enorme però ínfima comparada amb la de la grip espanyola, que també va viure l'autor i que va matar unes 300.000 persones al país i uns 50 milions a tot el món.

Com a conclusió podem assenyalar de nou la forta connexió que el món de Galdós té amb el Madrid present. Galdós amb *Fortunata y Jacinta* ens fa recórrer el mateix Madrid que ell va habitar. En els seus seixanta anys a Madrid, aquesta ciutat va arribar a ser tan important en les seves novel·les com els mateixos personatges, a través dels quals va retratar com cap altre escriptor l'ambient, el caràcter i els costums d'una època i una ciutat, Madrid.

Bibliografia

PÉREZ GALDÓS, BENITO *Fortunata y Jacinta*. Madrid: Alianza Editorial, 1983.